

Zararlı alkol kullanım miktarını etkili biçimde düşürmek üzere uygulanacak küresel eylem stratejisinin uygulanması ile alakalı internet bazlı konsültasyon (2022-2030)

Danışma raporu, Çağın T. Eroğlu, Özgürlük Araştırmaları Derneği, Türkiye

Çeviri: İdil Algın

Kamusal bir meselede politika yapımını tartışırken, konuya dünyadaki her ülkenin alkol kullanım miktarı ve alkol ile alakalı regülasyonlarının aynı olduğunu varsayarak yaklaşmak önemli bir hata teşkil edecektir. Ülkelerin kişi başına düşen saf alkol kullanım miktarına dair raporları farklılık göstermekte, dahası, bu farklılıklar arasındaki makasın geniş olduğu görülmektedir. Bu yazı, Dünya Sağlık Örgütü'nün son yayınladığı 2022-2030 Küresel alkol eylem planına, ortalamanın altında tüketime sahip ülkelerden biri olan Türkiye'nin perspektifinden bir cevap niteliğindedir. Burada amaçlanan, Batı ülkeleri ile kıyaslandığında hali hazırda ortalama alkol tüketimi genel ortalamanın açık bir şekilde altında olan Türkiye gibi bir ülke için, bu denli kısıtlayıcı politikaların neden kritik bir hata teşkil edeceğini açıklığa kavuşturmadır.

Kanun yapıcılık çerçevesinde ölçülülüğün sağlanması makuldür. Çözüm konunun teşkil ettiği problemi yeni problemlere sebebiyet vermeden ölçülü bir şekilde tazmin etmelidir. Ne yazık ki, alkol tüketimi ile alakalı kamu politikalarına bakıldığında problem çözücülüğün az önce dile getirilen en temel mantığı Türk kanunlarınca büyük oranda göz ardı edilmiştir. Mesele yıllar içinde gittikçe şiddeti artan bir baş ağrısına dönmüş bulunmaktadır. O halde, bu düzenlemelerin gerekliliği ve Dünya Sağlık Örgütü'nün alkol tüketim mücadelede önerdiği küresel eylem planının bir parçası olup olmamasına dair bir karar verebilmek için önce

Türkiye'nin alkol tüketim miktarına bakmalı ve alakalı düzenlemeler ile karşılaştırmamız gerekmektedir.

Dünya Bankası verilerine göre, Türkiye'de kişi başına düşen alkol tüketim miktarı 2.05'tir, ve bu rakam 2010 yılından itibaren kademeli olarak azalmaktadır. (i) Aynı istatistik Fransa için 12.3, Almanya için 12.9, Birleşik Krallık için 11.4, ve Amerika Birleşik Devletleri için 9.9'dur. (ii) Bahsi geçen ülkeler arasında karşılaştırma yaparken aralarındaki belirgin kültürel ve ekonomik farklılıkları göz önünde bulundurmamız gerekmektedir. Bir başka deyişle, alkol tüketim miktarını düşürmede Türkiye'yi diğer ülkelerle aynı düzenlemelere tabi tutmak ciddi bir hata teşkil edecektir. 2016 yılında, Avrupa Bölgesi'nin aritmetik ortalaması 9.8 olarak raporlanırken Türkiye'deki saf alkol tüketim miktarı DSÖ tarafından 1.3 şeklinde ifade edilmiştir. (iii) Bu sebeple, DSÖ'nün alkol tüketiminde %20 azalma amaçlayan önerisine gerçekçi olmadığı için karşı çıkıyoruz. Böylesi bir hedefi gerçekleştirebilmek için uygulamaya konulacak sınırlandırmalar yalnızca Türkiye gibi hali hazırda temelsiz sınırlandırmalara sahip ülkeler için yük teşkil edecektir. Burada eklenmesi gereken bir diğer şey, Türkiye'nin alkol ile alakalı problemlere sahip olmamasıdır. Lakin, yıllar içinde, aşağıda da tartışılacağı üzere, çeşitli yasa ve düzenlemeler yürürlüğe koymuştur. İddia edilen alkol tüketimi problemi esasında çok küçük olup, ortaya koyulan çözümler ise problem olmaktan öteye gidememektedir.

Alkol tüketimini azaltmayı amaçlayan yöntemler bir hayli önem teşkil etmektedir. Altından kalkılamayacak düzeyde vergilendirmeler ve temelsiz kısıtlamaları ile Türkiye, DSÖ'nün görmek isteyeceği türden bir ütopyaya ayna tutmaktadır. DSÖ'nün bu amaçları doğrultusunda kullanmak istediği yöntemler arasında reklam yasakları ve yüksek vergilerin yer aldığını görmekteyiz. Aynı zamanda, saat limitleri, mekan sınırlamaları ve bu şekilde devam eden başka önerileri de ihtimal dahilinde düşünebiliriz. Türkiye şu anda, düşük alkol tüketim

miktarını göz ardı ederek, bu tür yasaları uygulamakta olan bir ülkedir. Buna karşın, yürürlükteki düzenlemeleriyle Türkiye'nin alkollü içeceklerle mücadelesi DSÖ'nün hedef ettiği şey olmayabilir.

4760 sayılı ÖTV Yasası'nın 7. Maddesinde, alkollü içeceklere konan verginin altı ayda bir zamlanması hükme bağlanmıştır. Bu, Türkiye'nin kademeli olarak alkollü içeceklerden topladığı ÖTV vergisini, enflasyon ile alakalı gelişmeler göz ardı edilerek, her altı ayda bir yükselttiği anlamına gelmektedir. (iv) Birbirini takip eden artışların, Türk vatandaşlarının üstünde son derece ağır bir yük oluşturduğunu açıkça görmekteyiz. Sonuç olarak, Türkiye vatandaşları artık güvenli ürünlere kolay erişim sağlayamamaktadır. Ulaşılabilirliğin günden güne sifıra yaklaşması kaçınılmaz olarak kara borsa aktivitesini yükseltmektedir. Independent Türkiye'de yayınlanan bir makaleye göre, rakının fiyatı son 17 yılda %1212 artmıştır. (v) Sözü geçen makalede ayı süre içinde şarap fiyatlarında %251, bira fiyatlarında %1030 artış yaşandığı not edilmiştir. Benzer şekilde, vergi uzmanı Ozan Bingöl Twitter hesabında yaptığı paylaşımda bir şişe bira ile şişeye uygulanan ÖTV oranlaması yapıldığında, bu oranın %130 olduğunu ifade etmiştir. (vi) Bir şişe biranın fiyatı 6.30 TL, üzerine eklenen toplam vergi ise 8.19 TL'dir. Türk vatandaşları bu biraya 14.50 TL karşılığında alabilirken, devlet hem üretici hem de satıcıdan daha fazla para kazanmaktadır. Buradan yola çıkarak, bu maddi yükün yurttaşların iyiliği için uygulanmadığını kolayca anlayabilmekteyiz. Sonuç itibariyle, insanlar bu içeceklere marketten ulaşmaları mümkün olmadığı için, yasadışı yollara başvurmaya başlamaktadır. Şu günlerde, yasadışı alkollü içeceklerin kara borsadaki payı düşük ulaşılabilirlik ve yüksek vergiler sebebiyle hiç olmadığı kadar artmıştır. Özgürlük Araştırmaları Derneği'nin yeni kurulan Devletin Alkol Politikalarını İzleme Platformu Türkiye'nin yasadışı üretilen alkollü içecekler ile mücadelesi ve bunun kaçınılmaz sonuçlarını takip etmektedir. Rakamlar hayal kırıcı olmakla birlikte, Türkiye'deki

regülasyonların problemin kendisi haline dönüştüğünü göstermektedir. Platform öncelikle üç aylık dönemi kapsayacak şekilde takiplerde bulunmaktadır; emniyet güçleri tarafından yapılan kaçak içki baskınlarının verileri, kaç adet operasyon düzenlendiği, son üç ayda kaç vatandaşın kaçak içki sebebiyle hayatını kaybettiği. Son araştırmada, Devletin Alkol Politikalarını İzleme Platformu 198.924 litre kaçak içkiye el konulduğu bilgisine ulaşmıştır. (vii) Kişi başına düşen alkol tüketimi düşünüldüğünde, neredeyse 200.000 litreyi bulan kaçak içki miktarının problemin ne kadar ciddi seviyede olduğunu göstermektedir. Buna ek olarak, aynı rapor yalnızca son bir hafta içinde 12 kişinin kaçak içki tüketimi sebebiyle hayatını kaybettiğini not etmektedir. Bu istatistiğin kabul edilemez olduğunun altını çizerek, yetkililerin de bu meseleye aynı sağduyuyla yaklaşmaları gerektiğini belirtmek isteriz. Görünen o ki, az miktardaki tüketime rağmen sert kısıtlamalarda bulunulması bu önemli problemin baş şüphelisi konumundadır. Yukarıda belirtilmiş olduğu üzere, Türkiye istatistiksel anlamda aşırı alkol tüketimi problemi yaşamamaktadır, fakat şu anda, raporun da ifade ettiği gibi, Türkiye'nin yasadışı pazar ve kaçak içki sorunu bulunmaktadır. Burada esas olan, yapılan düzenlemelerin problemden başka bir şey olmadığı net bir şekilde anlaşılmasıdır.

Elbette, Türkiye'nin de yasalaştırdığı ve DSÖ'nün de önerdiği bazı ilave düzenlemeleri dikkate alabiliriz. Bunun bir örneği, 4250 sayılı Yasa'nın 5. Maddesince uygulanan reklam yasağıdır. Bu madde iktidar partisi Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) tarafından tekrar düzenlenmiş olup, 2013 yılından itibaren reklam yasağı da eklenerek uygulanmaktadır. Dünya Bankası'na göre, bu tarihten itibaren Türkiye'nin kişi başına düşen alkol tüketimi hep azalarak devam etmiş, lakin bu azalmanın beklenen kadar kayda değer bir azalma olmadığı not edilmiştir. (viii) Dahası, bu kısıtlamaların alkol tüketimine etkisi neredeyse sıfıra yakın olmuştur. Öyleyse, 2015 yılında hesaplanan 2.12'den, 2018 yılına gelindiğinde 2.05 olduğu

görülen bir düşüştten bahsetmekteyiz. 2013 senesinde, iktidar partisi tarafından bu düzenlemelere eklemeler de yapılmıştır. Tütün, Tütün Mamulleri ve Alkol Piyasasının Düzenlenmesine Dair Yönetmeliğin 8. Maddesinde 2013 senesinde yapılan değişiklik gereğince, akşam 22:00 sabah 06:00 saatleri arasında alkollü içki satışı yasaklanmıştır. Aynı istatistik bu tüzüğe uygulanabilir. Bu düzenlemeler, yalnızca alkollü içkileri düzenli tüketen vatandaşların yaşam tarzına karşı bir müdahaleden ibaret olmakla beraber, Türkiye'nin daha sağlıklı bir ülke olmasına katkıda da bulunmamıştır. Sonuç olarak, sağlıkta kayda değer bir iyileşmenin sağlanamamış oluşu insanları bu düzenlemelerin arkasında yatan başka bir motivasyon olduğunu düşünmeye itmiştir. Belki de bu, belli bir yaşam tarzının empoze edilerek, bir başka yaşam tarzının dışlanması ve terk edilmesini ifade ediyordur. Bu noktada, araştırmayı derinleştirmeden yalnızca spekülasyonda bulunabiliriz. Lakin, Türkiye bağlamında, iktidar partisinin alkol tüketen insanların yaşam tarzından hoşnutsuz olduğunun bir sır olmadığını görebiliriz. Bu durum başka ülkeler için de geçerli olabilir. Bu sebeptendir ki, alkollü içkiler ile alakalı kısıtlayıcı düzenlemelere karşı argümanlar sadece tüketenler tarafından ortaya konmamaktadır. Dahası, alkol içip içmelerinden bağımsız olarak, insanlar bu tür kısıtlamalara genel anlamda ses çıkarmaktadır. Zira hedefe alınan yaşam tarzı bir gün değişebilir ve kendi yaşam tarzlarını tehdit altında bulabilirler.

Bu sınırlandırıcı düzenlemelerle devlet, uzun bir günün sonunda rahatlamak için bir soğuk bira açmak isteyen insanları dar bir alana doğru itmektedir. Tüm bunlara rağmen, tüketiciler aynı zamanda, dolaylı yoldan ödedikleri bu yüksek vergiler ile hükümet için kullanışlı bir pozisyondadır. Bir gazetede yayınlanan makaleye göre, alkollü içecekler ve tütün ürünlerinden 2020 yılında toplanan vergi geliri 96 milyar TL (11.5 milyar Dolar) olarak ifade

edilmiştir. (ix) Görüldüğü üzere, hali hazırda düşük olan tüketim miktarını daha da düşürmek isterken, Türkiye muazzam bir vergi geliri elde etmiştir.

Sonuç itibariyle, alkol tüketen bir Türk vatandaşının perspektifinden bakıldığında bu istatistiklerin altında yatan gerçek budur. Fakat şu da sorulmalıdır ki, DSÖ neden başarısız olduğu defalarca kanıtlanmış bu düzenlemelerde ısrar etmektedir. Burada esasen yapılması gereken devletin hür teşebbüs üzerindeki müdahalelerini sorgulamak ve bunlara karşı çıkmaktır. Düzenli olarak alkol tüketip tüketmemelerinden bağımsız olarak, Türk vatandaşlarını en çok rahatsız eden, düşük alkol tüketim miktarına karşılık bu düzenlemelerin son derece katı olmasıdır. İşin sonunda, gerçeklerin ihmalî görünür şekilde daha önemli problemler yaratmaktadır. Tavsiyemiz, alkol tüketimi ile alakalı hukuki düzenlemeler yapılırken, o ülkedeki aşırı alkol tüketimiyle alakalı istatistiklerin de göz önünde bulundurulması gerektiğidir. Aksi takdirde, düzenlemeler yaşam tarzına yapılmış haksız müdahalelere apaçık bir kanıt oluşturmaktan öteye gidemeyecektir.

i. data.worldbank.org/indicator/SH.ALC.PCAP.LI?locations=TR&name_desc=true

ii. data.worldbank.org/indicator/SH.ALC.PCAP.LI?locations=TR&name_desc=true

iii. www.who.int/publications/profiles/tur

iv. 4760 sayılı ÖTV Kanunu

v. <https://www.indyurk.com/node/296931/ekonomi%CC%87/17-y%C4%B1lda-rak%C4%B1-y%C3%BCzde-1200-zamland%C4%B1-vergi-artt%C4%B1k%C3%A7a>

vi. <https://twitter.com/ozanbingoll/status/1425380932052213767>

vii. <https://oad.org.tr/blog/devletin-alkol-politikalarini-izleme-platformu-2021-yili-nisan-haziran-verileri/>

viii.

<https://data.worldbank.org/indicator/SH.ALC.PCAP.LI?end=2018&locations=TR&start=20>

10

ix. <https://www.haberturk.com/alkolden-alinan-vergi-ne-kadar-haberler-2833427-ekonomi>